

KULTTUURIKÄVELY KUOPIOSSA

Outi Vuorikari

Kulttuurikävely kaupungissa on nykyajan urbaani vaellusretki

”Nyt on aamu. Kaupunki tuntuu tällä hetkellä autiolta, sillä kaikki ihmiset ovat Puijolla, jonne oli 8 aikaan yleinen kävelymatka.” Näin Minna Canth kirjoitti kesäkuussa 1891 tyttärelleen Ellille. Hän kertoi tälle Kansanvalistusseuran laulujuhlien ohjelmaan kuuluvasta kävelyretkestä Puijolla. Tämä lienee ensimmäisiä kirjallisia mainintoja järjestetystä ja johdetusta kaupunki- ja kulttuurikävelystä Kuopiossa.

Matkustus nykyaikaisessa mielessä syntyi 1800-luvun alkukymmeninä, kun romantiikan kaukokai-puu ja halu nähdä uusia ja erikoisia maisemia saivat ihmiset liikkeelle. Samaan aikaan kulkuneuvot kehittyivät ja tieverkosto parani, maailma avartui, mutta luonto ja luonnonkauniiden paikkojen ihailu säilyi edelleen ihmisten liikkumisen ja kiinnostuksen kohteena.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen matkailuun tuli uusia ja erilaisia sisältöjä, esimerkiksi vaellukset luonnossa välineistyivät: lähdettiin op-paiden, karttojen ja opaskirjojen ohjeiden mukaan melomaan, vaeltamaan merkityille luontopoluille ja tarkoin reititetyille hiihtoladuille, joiden varrelle rakennettiin taukotupia ja rakovalkealaavuja. Suomen Matkailijayhdistys suunnitteli tällaisia reittejä ja julkaisi niistä monia suosittuja opaskirjasia.

2000-luvulle tultaessa ovat kaupunkilomat kasvattaneet suosiotaan niin Suomessa kuin muual-lakin Euroopassa. Myös kongressi- ja seminaari-matkoille varataan nykyisin aikaa pistäytyä jossain matkailukohteessa. Kiireinen kaupunkituristi halu-aa tutustua, ei vain kaupungin museoihin ja kirk-

koihin, joiden aukioloajat ovat rajalliset, vaan myös laajemmin kaupunkinäkömään, rakennettuun ympäristöön, kaupungin menneisyyteen ja merkkihenkilöihin. Paikkakunnan historiaa ja arkkitehtuuria voidaan hyvin ja helposti esitellä opastetuilla kävelykierroksilla tai omatoimisilla kävelyillä hyvin toimitetun opaskartan avulla.

Kulttuurikävely ei ole vain tutustumista paikallis-historiaan, vaan usein se on myös avaus koko maan historiaan. Kuullut tarinat vertautuvat osallistujan oman kotikunnan tapahtumiin. Kävelyretki ei ole passiivista oppaan tarinan kuuntelua, vaan se on parhaimmillaan interaktiivinen tapahtuma, johon osallistuja tulee mukaan omilla tiedoillaan ja kysymyksillään. Oppaalla onkin usein seuraavalla kierroksella uusia tarinoita kerrottavanaan.

Kulttuurikävelijä tutustuu historian ohella myös paikkakunnan nykyilmeeseen, sen rakennettuun ympäristöön, niin asuin- kuin teollisuusalueisiin, maisemaan ja jokapäiväiseen elämään kaduilla ja toreilla. Turisti aistii todellisuutta matkailuesitteen sanojen ja kuvien takaa, löytää palveluja ja yksityiskohtia, jotka olisivat muuten jääneet huomaamatta.

Paikkakuntalainen taas osallistumalla kulttuuri-kävelyille löytää jokapäiväisen reittinsä ulkopuolelta uusia näkymiä, taloja ja portteja. Hän saa uutta tietoa kotikuntansa menneisyydestä, kuulee siellä asuneista ihmisistä, heidän teoistaan ja ajatuksistaan, joista nykyasukkaana voi olla ylpeä. Kuullut kertomukset saattavat auttaa häntä juurtumaan paremmin asuinympäristöönsä, ymmärtämään sen nykyisyyttä, jopa kiinnostumaan yhteisistä asioista ja hankkeista sekä säilyttämään ja vaalimaan koti-paikan historiallisia kohteita ja luontoa.

Outi Vuorikari

Elokuva-aiheisella kulttuurikävelyllä
syksyllä 2010 kuvannut Maija Voutilainen

Kuopiolaisia kulttuurikävelyjä kaduilla, hautausmailla, Puijolla ja Kallaveden saaristossa

Kuopiossa katu- ja kulttuurikävelyjä on järjestetty parin, kolmen vuosikymmenen ajan. Ympäristönsuojelutoimisto aloitti kaupunki- ja puistokävelyjä jo 1980-luvulla, vaikka ne nykyisessä laajuudessa alkoivatkin vasta 1990-luvulla. Reittejä ja sisältöjä ovat olleet laatimassa ja toteuttamassa Kuopion Matkailupalvelu, ympäristönsuojelutoimisto, seurakunnat, museot, kaupunginosayhdistykset sekä yksityisinä toimijoina Kuopion Oppaat ry ja Kulttuurikolmikko Oy. Muutamista reiteistä on tehty painettu kävelykartta tarinoineen, vanhoine valokuvineen tai piirroksin, joku on siirretty internetiin. Suurin osa kertyneestä materiaalista odottaa vielä lopullista hahmoaan ja kustantajaa suunnittelijoiden käsikirjoituksina tai oppaiden muistitietona.

Minna Canthin Kuopio - Kanttilasta Canthiaan

oli ensimmäinen painettu ja kuvitettu kävelypaskartta. Se laadittiin Kuopion kulttuurihistoriallisessa museossa 1991, 2. painos 1994. Kanttila on Minna Canthin koti- ja kauppiastalo 1800-luvun puolivälistä lähtien ja Canthia hänen kunniakseen nimetty Kuopion yliopiston toinen päärakennus, valmistunut vuonna 1978. Näiden kahden historiallisen rakennuksen väliin mahtuu kaupunkikierroksella tusina paikkoja, joihin kirjailija Canth on jättänyt kynän- tai jalanjäljen.

Kanttila vanhan kauppatorin, nykyisen Snellmanipuiston varrella on täynnä 1880- ja -90-luvun Suomen kulttuurihistoriaa, Canthia tämän päivän tiedettä. Kartta ja kävelykierros esittelevät muun muassa Korttelimuseossa sijaitsevan Minna Canthin huoneen, sen esineet ja siellä aikoinaan vierailleet kulttuurihenkilöt, Canthin aloitteesta syntyneet koulut, teatterin ja hänen tuotantonsa. Samalla puhutaan nykypäivän Kuopiosta teatteri-, koulu- ja kirjallisuuskaupunkina.

Minna Canthin jalanjäljillä, Käynti Puijolla ja Tarinoita Isolla hautausmaalla

olivat Kulttuurikolmikön aloittamat kolme opastettua kulttuurikävelyä kesällä 1993. Minna Canthin jalanjäljillä -kierros seurasi museon tuottaman kävelykartan reittiä. Kierros alkoi tutustumisella Korttelimuseon Minna Canthin huoneeseen ja erityisesti hänen kirjahyllynsä aarteisiin. Parin tunnin kävely päättyi kirjailijan nimikkopuistoon, siellä Ee-

mil Halosen vuonna 1937 veistämän Minna Canthin patsaan juurelle.

Kulttuurikävely Puijolla alkoi mäen laelta. Tuoloin Kuopion Liikenne vielä ajoi reittiä Puijon Majan ja Rauhalahden leirintäalueen välillä, keskustasta pääsi kyytiin toripysäkiltä. Ensin katseltiin tornista avautuvaa maisemaa ja opas kertoi kolmen tornin tarinaa: puutorni rakennettiin 1856, kivitorni 1906 ja nykyinen betonitorni 1963. Vanhaa Puijon tietä laskeuduttiin kaupunkiin ja matkalla kuunneltiin, mitä Puijosta löytyy kirjallisuudessa. Jo J. V. Snellmanin toimittamassa Saimassa 1840-luvulla kuopiolainen yläalkeiskoulun opettaja Erik Blom ylisti Savonmaata ja mainitsee Puijon, samoin teki Topelius Suomi kuvina -teoksessaan muutamia vuosia myöhemmin, Tuoreimmat kuvaukset Puijosta voi lukea vaikkapa Jouni Tossavaisen tai Sirpa Kähkösen teoksista, edellä mainittujen kirjailijoiden väliin mahtuu kymmenittäin suomalaisen kirjallisuuden klassikoita.

Kävelyretken aikana ehdittiin kuulla myös taidemaalareista, muusikoista, luonnontutkijoista ja va-

Minna Canth seuraa huolestuneena koti- ja kauppatalonsa seinältä kuopiolaisen katukuvan muutoksia Kuvataiteilija Jukka Hukkalan suunnittelema, aluksi toivonvihreä Minna-reliefi maalattiin mustaksi yön pimeydessä, kun kaupunki teki päätöksen olla hankkimatta Kanttilaa omistukseensa (Kuva: Maija Voutilainen, 2010)

Johan Vilhelm Snellmanin kotimuseon pihapiirissä voi kävelyn päätteeksi etsiskellä rouvan ryytimaan paikkaa ja muistella, mitä papuja ja perennoja Johanna-rouva viljeli Riitta von Wrightin kuvitusta vuodelta 2006 opaskartassa Johan Vilhelm Snellmanin jalanjäljillä Kuopiossa 1843-1849

lokuvaajista, joita Puijon luonto ja maisemat ovat innoittaneet. Urheilu oli itseoikeutettuna mukana näissä kertomuksissa. Onhan esimerkiksi kuopiolainen alppihiihtäjä Erkki Penttilä alansa pioneeri ja Puijon peipposia, mäkihyppääjiä, on lentänyt täältä maailman mäkiportalle. Puijon mäkielkat ovat viillättäneet alas Kuolemankurviin ja Isä meidän -käänteeeseen Puijon kelkkailun huippuvuosina 1910-luvulta aina 1930-luvulle juuri tällä kävelytiellä. Puijosta kertovaa materiaalia ollaan parasta aikaa (2010) siirtämässä internetiin Kuopion Matkailupalvelun ylläpitämään Puijo-portaaliin.

Hautausmaakävelyjen alkujuuret löytyvät Kuopion luterilaisen kirkkoperinteen päivästä, joiden ohjelmassa eräänä vuonna oli erikoisesti hautausmaakulttuuri. Tuolloin järjestettiin ensimmäiset kävelyt. Niihin liittyen Kuopion kulttuurihistoriallinen museo julkaisi vuonna 1993 kävelykartan. Hautausmaakävelyillä saattaa olla kerrallaan yli sata osallistujaa. Ihminen on utelias, henkilöhistoria kiinnostaa hautausmaa-arkkitehtuuria ja muistokivien symboliikkaa enemmän. Kuopion seurakunnat jatkavat suosittuja kävelykierroksia, niitä on Ison hautausmaan ja Sankaripuiston lisäksi ainakin Flodbergissa, Kettulanlahdessa ja Vehmersalmella.

Lapsille suunniteltiin muutamana kesänä omia kävelyjä. Niitä ideoi Nukketeatteri Sytyt. Kauniina kesäiltana lapset, oravat ja linnut kuuntelivat opas-

ta, kun hän kertoi isoäitinsä haudalla tämän kuolemasta. Tällaisina hetkinä oli helppoa puhua lasten kanssa rakkaan ihmisen viimeisestä matkasta ja vastata kysymyksiin: miksi merikapteenin haudalla on ankkuri, miksi saksalaisen karusellinomistajan ja venäläisten sotilaiden haudat ovat täällä eivätkä heidän kotimaassaan. Nämä kierrokset päättyivät usein lasten laulamaan virteen Jumalan kämmenellä. Tuon ja monen muun laulun ja virren säveltäjän ja sanoittajan Pirkko Halosen hauta on juuri täällä, Kuopion Isolla hautausmaalla.

Joskus jonkun vanhainkodin asukkaat haluavat virkistysohjelmakseen hautausmaakävelyn. Tällaisilta retkiltä on saatu parasta palautetta ja kuultu oivaa hurttihuumoria. Kerran, kun viimeistä mummoa jo nostettiin rollaattoreineen tilataksiin, tämä pyysi saada esittää vielä yhden kysymyksen ja kiittää oikein kädestä pitäen opasta hauska päivästä: ”Työ huastoja meleko monesta vaenajasta, vaekka jäehän tuota meleko monj maenihtematakkii. Vuon sitä minnoon ihmetelly, että milliee opilla ne kaekki soppii tähän sammaan aetuukseen ku se ylönoosemuksen aeka tulloo. Tiijättäkö, ossoottako sannoo, työ ku meleko tiheessti tunnutta tiällä haatuumualla kulukovan?”

Askeleita Kauppakadulla – satamasta sairaalaan –kävelykartta

oli aluksi paperille painettu opas, jonka painatuksesta vastasi Kuopion Matkailupalvelu. Se sisältää historiaa 32 kohteesta: rakennuksista, niiden omistajista, puistoista, toreista ja muistomerkeistä, joihin kävelijä törmää kulkiessaan Kauppakadun päästä päähän. Painoksen loputtua materiaali siirrettiin samalla nimikkeellä kaupungin ylläpitämään nettiin. Ohjattuja kävelyjä Kauppakadulla on järjestetty, mutta kartan tai internetistä poimittujen ohjeiden avulla turisti tai paikkakuntalainen voi omaan tahtiinsa ja haluamanaan aikana kulkea reittiä sen verran kuin kerrallaan jaksa.

Johan Vilhelm Snellmanin jalanjäljillä Kuopiossa 1843-1849

Kuopio oli yksi keskeisiä kaupunkeja vietettäessä valtakunnallista Snellmanin juhluvuotta vuonna 2006. Snellmanin 200-vuotisjuhlatoimikunta tilasi kulttuurikävelyn, joka kattaisi Snellmanin elämävaiheet Kuopiossa 1843-49. Kävelyn parikymmentä kohdetta koottiin myöhemmin 80-sivuiseksi pikku kirjaksi karttoineen ja kuvineen. Sen avulla voi kulkea parin kilometrin matkan Snellmanin, hänen

ystäviensä ja nuoren vaimonsa kanssa 1840-luvun ja nyky-Kuopion kaduilla Snellmanin kotimuseosta Sankaripuistoon. Samalla kulkija voi tarkkailla tämän päivän kuopiolaisia ja heidän kaupunkiaan.

Kun elokuva ja sen teko Kuopioon tulivat

Elokuvan satavuotisjuhlavuonna 1995 Kulttuurikolmikko kartoitti kuopiolaista elokuvahistoriaa: elokuvan tuloa kaupunkiin maaliskuussa 1897, ensimmäisten elokuvateattereiden rakentamista, kukoistusta ja kuolemaa sekä paikkoja, joissa Kuopiossa on kuvattu pitkiä elokuvia tai uutiskuvia, muun muassa jo 1920-luvun lopulla Puijon kelkkailua. Kuopiolaikirjailijoiden tuotannon filmatisoinnit on myös kartoitettu, niitä on kertynyt jo toistakymmentä.

Kuopion elokuvahistoriaa valottavia kulttuurikävelyjä on vuosien varrella tehty sekä koululaisten että aikuisryhmien kanssa. Materiaalista on suunnitteilla omatoimisia kävelykarttoja sekä kattava internetohjelma, kuvia vailla oleva tekstiraakile on jo luettavissa internetissä hakusanalla Kuopion elokuvahistoria.

Kirjailijoiden Kuopio

Kuopiossa järjestettiin kirjastolaitoksen valtakunnalliset kirjastopäivät 2007. Kirjasto tilasi päivien oheisohjelmaksi Kulttuurikolmikolta opastetun kävelyn. Tämän Kirjailijoiden Kuopion sisältö hengästyttää kävelijää, niin paljon on Kuopiosta lähtenyt ”sanarieskoo” maailmalle Blomin, Canthin ja Ahon ajoista aina Hotakaiseen ja Kähköseen. Moni kirjailija on saanut patsaan tai muistolaatan kaupunkiin, joten samalla kierroksella selviää monen muistomerkin sisältö ja kirjailijoiden ohella monen kuvanveistäjän elämäankaari. Kirjailijoiden Kuopion opaskartan käsikirjoitus on kirjaston maakunta-arkistossa odottamassa lopullista muotoaan.

Minna Canthin kanssa Kallavedellä

on Kanttilan kulttuurikeskuksen kannatusyhdistyksen julkaisema kulttuurikartta Canthin juhluvuonna 1994. Karttaan on merkitty Canthin teoksista tunnistettavat luonto- ja paikkakuvaukset Kuopion kaupungin alueella sekä Kallaveden saarilla ja rannoilla. Juhlavuonna tehtiin Koski-laivalla muutamia laivaretkiä, joilla teatterilaiset lukivat tai näyttelivät kyseisiä kohtauksia Canthin tuotannosta laivan lipuessa kirjailijan kuvaamien salmien ja rantojen oh. Lukunäytteet taltioitiin tulevia patikka- tai laivaretkiä varten CD:lle opaskartan oheen.

Kulttuuripolku von Wright -veljesten maisemiin on Kuopion kaupungin metsätoimiston ja Haminalahden kyläläisten vuonna 2006 julkaisema opaslehtinen. Wrightin taiteilijaveljekset syntyivät Haminalahden kartanossa, noin kymmenisen kilometrin päässä kaupungista Karttulan suuntaan. Alue kuuluu nykyisin Kuopion kaupunkiin. Nuorin veli, Ferdinand (1822-1906), vietti melkein koko pitkän elämänsä synnyinkodissaan. Veljekset Magnus, Wilhelm ja Ferdinand piirsivät ja maalasivat lapsuutensa maisemia, joiden halki reilun neljän kilometrin mittainen kulttuuripolku nyt kulkee.

Pökösenmäen Patteripolku

esittelee Suomen sodan (1808- 09) taistelupaikkoja ja sodan kulkuun vaikuttaneita historiallisia henkilöitä Ranta-Toivalassa. Opaslehtinen karttoineen ja piirroksineen on asukasyhdistyksen suunnittelema. Maastoon raivattu viiden kilometrin kulttuuripolku toteutettiin talkootyönä. Geologinen tutkimuslaitos laati reitin varrelle maa- ja kallio-perästä kertovat taulut. Historialliselta reitiltä voi poiketa läheiselle luonnonsuojelualueelle vajaan kahden kilometrin luontopolulle.

Opastettu luontopolku Puijolla ja muita luontokohteita

Kuopion kaupungin ympäristönsuojelutoimisto on julkaissut useita tutustumisoppaita karttoineen ja hauskoine piirroksineen erilaisiin luonnonhistoriallisiin ja maisemallisiin kohteisiin. Ympäristönsuojelutoimisto on järjestänyt 2000-luvulla opastettuja kävelyjä Kuopion kaduilla ja lähiluonnossa enemmän kuin muut kävelyjä tuottaneet toimijat.

Puijon maastoon raivattiin jo vuonna 1979 luontopolku. Puijon luontopolku lienee laatuaan maamme ensimmäisiä. Polun varteen merkittiin luonnontieteellisiä tietoja sisältäviä ja mäen historiaa kertovia opastetauluja. Polusta myöhemmin laadittu kaunis, kuvitettu opaslehtinen on ensimmäinen Kuopion kaupungin ympäristönsuojelutoimiston monista mainioista esitteistä. Puijo-esitys on myös pieni käsikirja siitä, kuinka liikkua luonnossa siitä nauttien ja sitä suojellen.

Seuraavina vuosikymmeninä on luontokohteita lisätty: Karhonsaari, Vuorilampi, Halmejoki, Kattiskaniemi, Suovu ja Niittyalahti ovat saaneet omat opaskarttansa ja opastetaulunsa polkujensa varsille. Ympäristönsuojelutoimisto järjestää näihin koh-

teisiin kesäisin kävely-, laiva- ja pyöräretkiä, mutta esitteiden avulla voi kuopiolainen tai turisti retkeillä omatoimisesti kaikissa näissä kohteissa.

Kaupunkien kulttuurikävelyt karttoineen ja tarinoineen kaduilla ja toreilla sekä kaupungin lähiluontoon suunnatut retket opaslehtisineen jatkavat urbaanilla tavalla vanhaa, Suomen Matkailijayhdistyksen aloittamaa erä- ja vaellusretkioppaiden perinnettä. Kulttuurikävely on nykyajan patikkaretki historiassa ja monikerroksisessa rakennetussa maisemassa.

Painettuja kuopiolaisia kulttuurikävelykarttoja ja -oppaita

Minna Canthin Kuopio - Kanttilasta Canthiaan. Julkaisija: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, 1991. Teksti: Outi Vuorikari, valokuvat: Kuopion museon, kaupunginteatterin ja Savon Sanomien kuva-arkistot.

Kuopio. Taideteokset ja muistomerkit. Julkaisija: Kuopion taidemuseo, 1988.

Kävelykierros Kuopion Isolla hautausmaalla. Julkaisija: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo, 1993. Teksti: Helena Riekkö.

Minna Canthin kanssa Kallavedellä. Julkaisija: Kanttilan kulttuurikeskuksen kannatusyhdistys, Kuopion Liikekirjapaino Oy, 1994. Teksti: Outi Vuorikari, graafinen suunnittelu: Anna-Maria Heikkinen, kuvat: Kuopion museon kuva-arkisto.

Askeleita Kauppakadulla, satamasta sairaalaan. Kuopion kaupungin painatuskeskus, 2002. Teksti: Outi Vuorikari, piirrookset: Riitta von Wright, taitto: Maija Puustinen.

Johan Vilhelm Snellmanin jalanjäljillä Kuopiossa 1843-1849. Saarijärven Offset Oy, 2009. Tekstit: Outi Vuorikari, Helena Riekkö, Merja Marin, piirrookset: Riitta von Wright, taitto: Maija Voutilainen.

Puijo. Kaupungin ympäristönsuojelutoimisto, 2009. Teksti: Merja Hyttinen, Timo Perätie, piirrookset: Ulla Paananen, Helena Rönkä, taitto: Anna-Maria Heikkinen.

Kulttuuripolku von Wright -veljesten maisemiin. www.haminalahdenkulttuuripolku.kuopio.fi

Pökösenmäen Patteripolku. Ranta-Toivala-Uuhimäki kylätoimikunta, Piirrookset: Helena Rönkä.